

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Nye digte - 1841

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Nye digte - 1841", i Heiberg, Johan Ludvig: *Nye digte - 1841*, udg. af Klaus P. Mortensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, cop. 1990, s. 171. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl05val-shoot-idm140194649776512.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Nye digte - 1841

En Sjæl efter Døden. En apocalyptisk Comedie

21

apocalyptisk: af gr. apokalypse: tekst der handler om verdens undergang. Her en komedie, som skildrer tilstanden efter det enkelte menneskes død.

23

Subscription: indsamling, hvor man med sin underskrift tegner sig for et bidrag. - *Liremanden*: lirekassemanden. - *Sligt*: sådan noget. - *fast*: næsten.

24

Paa denne Luxus...: Danmarks store statsgæld i midten af 1830'erne medførte opfordringer i bladene til at spare, f.eks. på lønninger og pensioner, som Heiberg imødegik i »Flyveposten« ved at foreslå optagelse af et nyt statslån. - *Fadaiser*: fr. tåbeligheder. - *raisonnere*: gøre indvendinger. - *Fær*: Sjælen taler ned til Sanct Peder. - *Nøglen*: Matth. 16,19, hvor Jesus giver Simon Peter himmeriges nøgler.

25

min Næstes Gods begjæret: spiller på det 10. bud i 2. Mos. 20,17 og 5. Mos. 5,21.

26

Pensionen: forudsætter at Sjælen har været embedsmand, hvad han imidlertid ikke har.

27

Nazareth: Jesu fødeby. Navnene i det følgende refererer til evangeliernes beretninger om Jesu liv.

29

Stolemager Dessau: leder af en gruppe Amerika-udvandrere, som i 1838 blev udplyndret til søs af Carlister, dvs. tilhængere af Don Carlos, som efter sin broder Ferdinand den 7.s død, forsøgte at erobre magten i Spanien; hans oprørsforsøg endte i nederlag i 1839. - *vist*: bestemt, afgjort.

31

det Reale: undervisningen i realfag. Det voksende borgerskabs behov for praktisk uddannelse gav sig udslag i en kritik af latinskolen. I en artikel i »Flyveposten« 1834, »Symbolik« forsvarede Heiberg den klassiske dannelse, fordi den er det bedste middel til indsigt i tankens udvikling. - *Og dog var Ordet Gud*: Johs. 1,1. - *allegorisk*: billedlig. - *notorisk*: almindeligt kendt.

32

thi Aand og Bogstav ...: 2. Kor. 3,6: »Thi Bogstaven ihjelslaar, men Aanden levendegjør.« cit. eft. den aut. overs. af NT 1819. - *Christi Bud til alle Sjæle*: næstekærlighedsbudet. - *man bør ikke stjæle*: fordrejning af det 8. buds: du må ikke stjæle, 2. Mos. 20,15 og 5. Mos. 5,19. - *Loven*: egl. de 5 Mosebøger, her: Det gamle Testamente i modsætning til *Evangeliet*, Det nye Testamente. - *Pligter har mod Gud, sig selv og Næsten*: spiller på den rationalistiske biskop Balles »Lærebog i den evangelisk-christelige 172 Religion« fra 1791, der fungerede som katekismus i skolerne højt op i 1800-tallet Sjælen husker endnu brokker af den. - *Han er ufattelig*: Det mente Heiberg netop ikke, hvad han bl.a. gav udtryk for i sin anmeldelse af Dr. W.H. Roth's treenighedslære i første nummer af »Perseus«, 1837.

33

Keiseren, hvad der ham tilkom: Luk. 20,25: Så giv da kejseren, hvad kejserens er. *som han dig har forlenet*: som han har givet i din varetægt, - *gaae reject*: dumpe.

34

Eden: Paradis.

36

Aristophanes: (ca. 445-385 f.Kr.) gr. komediedigter. *Elysium*: gr. de saliges øer. - *Philologer*: de lærde kommentatorer af de antikke tekster. - *Gevalt*: vold og magt. - *attisk Salt*: åndfuldt (græsk) vid; attisk af Attika, det landskab Athen ligger i. - *Skyer*: Aristofanes' komedie »Skyerne« fra 423 f.Kr.

38

Syntax: gr. sætningsbygning. - *Som vi kalde her den slette*: hentyder til en teori fremsat af rektor Bloch i 1830'erne om, at udtalen i nygræsk og oldgræsk var den samme. - *lægge Vindpaa*: bestræbe sig på.

39

Hellas: jf n.t.s. 15. - *have migfixeert*: holde mig for nar.

40

classisk: det som hører antikken til. - *Handelsklasse*: egl. handelsklasser fandtes ikke på Heibergs tid, men visse privatskoler tilbød undervisning i bogholderi, varekundskab o.l. - *Homer*: (8-700-tallet f.Kr.) if traditionen digteren af »Iliaden« og »Odysseen«.

41

Ham jeg kjender...: Sjælens kendskab til Sokrates stammer fra Oehlenschlägers drama af samme navn fra 1835, hvor Aristofanes, helt uhistorisk, forelsker sig i Sokrates' datter Daphne og fortryder, at han spottede ham i »Skyerne«. - *Han Giften drak*: Sokrates blev i 399 f.Kr. anklaget for at fordærve ungdommen og for ikke at tro på statens guder og dødsdømt; dommen blev eksekveret ved at han drak skarntydegift.

43

Raketten: københavnsk smudsblad, 1831-33. - *Avind*: misundelse. - *erkjender*: anerkender.

44

Styx: i gr. mytologi en af floderne i underverdenen. - *primer*: vrøvler. - *Riis*: prygl. - *Orlogs-Digter-Stavn*: betydningen usikker; måske en hentydning til det billede Oehlenschläger giver af Aristofanes i »Socrates«. - *Hvor en Kunstner*: billedhuggeren Bertel Thorvaldsen (1768-1844). - *Hvor en Digter uden Mage*: en digter uden lige, her Oehlenschläger (1779-1850). - *Nordens Guders Vogn*: hentydning til Oehlenschlägers »Nordens Guder«, 1819.

45

hiin Stad: København. - *bramme*: prale, -*forblummet*: forblommet, uklar. - *Musæet*: Thorvaldsens museum, som man samlede ind til fra 1837; Heiberg, som gik ind for museet, ømmede sig dog over, at mange af bidragyderne hverken forstod eller interesserede sig for T.s kunst.

46

Trykkefriheds-Selskab: oprettet 1835, udtryk for borgernes vågnende politiske interesse i 1830'erne. Heibergs aversion mod selskabet hænger ihvertfald delvis sammen med, at dets stiftere i sin tid havde afleveret en adresse til kongen om trykkefrihed uden at bede Heiberg om at være 173 medunderskriver. - *Folkebladet*: »Dansk Folkeblad«, udg. af Trykkefrihedsselskabet 1835-48. - *Anonymt*: if Trykkefrihedsforordningen af 27. September 1799 var det ulovligt at udgive anonyme skrifter, men når det drejede sig om bidrag i aviser o.l., var det redaktøren, som heftede juridisk.

47

Supplicanten: ansøgeren. - *pukker*: holder. - *Grobian*: grov person. - *Nepotisme*: begunstigelse af slægtninge ved embedsbesættelser; problemet var blevet rejst af overlærer Johs. Hage i »Kjøbenhavnsposten« i 1835. - *Douceur*: dusør, bestikkelse. - *Intet give vil paa Haanden*: ikke betale bestikkelse.

48

Baadsmand: hentydning til forestillingen i gr. mytologi om, at sjælene må betale færgemanden Karon en obol for at blive sejlet over Styx. - *fore*: fodre. - *Toldbodhund*: hentydning både til hunden Kerberos, som vogter indgangen til det gr. helvede Hades, og til en aktuel episode, hvor vagthundene på Toldboden havde bidt en ung pige ihjel. - *ganske vist*: helt afgjort. - *mac'adamsk Chaussee*: en bred kørevej, anlagt efter den skotske ingeniør Mac Adams (d. 1836) metode, hvor vejen belægges med en blanding af grus og skærver, den såkaldte macadamisering. - *Pas*: når man rejste mellem landsdelene, måtte man have et pas. - *Mephistopheles*: djævelen; navnet optræder første gang i 1500-tallet i den folkelige tradition. - *Serviteur*: fr.

tjener; høfligheds- og ærbødighedsudtryk.

49
alert: parat. - *vise sin Hæl*: gå sin vej. - *rørende*: medlidende, -*frister*: sætter på prøve.

50
Det er mageligt nok...: Mephistopheles' monolog er en ironisk karakteristik af Heibergs samtid og dens manglende sans for idéen, der gør alt forskelsløst - til den slette uendelighed (jf efterskriften). - *Sind*: sindelag. - *Betingelsen*: det at være betinget af fortiden, historien. - *Moment*: øjeblik. - *præsent*: nærværende, nyt. - *discret*: uden forbindelse med noget andet. - *Continuitet*: sammenhæng. - *Anapæst*: to trykløse stavelser efterfulgt af en trykstærk som f.eks. i sjælens egen replik.

52
Prius: lat. forudgående. - *Klubben*: siden 1700-tallets slutning havde København haft et rigt borgerligt klubliv. - *L'Hombre*: kortspil.

53
Næsen spidset paa: sat næsen op efter. - *Kjøbenhavnsposten*: (1827-59) liberalt blad, Heibergs ærkerival; angreb i januar 1840 Heiberg og Martensens hegelianisme. - *Adresavis*: »Kgl. aleene privilegerede Kjøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger« (1759-1909); annonceblad, men med bekendtgørelser, hofnyheder, mindedigte og fra 1840 også politiske artikler.

54
den blev til Intet: hentyder til, at »Adresseavisen«, som tidligere havde været en af de mindste aviser, i 1838 fik et nyt format, der gjorde den til en af de største. - *tintet*: befængt med tinter, dvs. bændelorm på et tidligt udviklingstrin. - *Asylprojecter og Vandprojecter*: to af »Adresseavisen«s mærkesager. - *Bedemandsstil*: svulstig måde at tale på; spiller på Holbergs komedie »Den Stundesløse«, hvor udtrykket bruges i 3. akt 4. scene. - *Contorets Vægter*: redaktøren af »Kjøbenhavns Adresse-Comptoir«, der 174 udgav »Adresseavisen«. - *Forslag*: her: tidsfordriv. - *Maskepi*: her: letfærdig omgang med sandheden, intriger, bagtalelse. - *Sibbern, F.C.*: (1785-1872) forfatter og professor i filosofi ved Kbh.s Universitet (1818-68); udgav i 1819 »Om Elskov eller Kjærlighed mellem Mand og Qvinde«; skrev 1838 en afhandling om Hegel, hvori Heiberg kaldes en dilettant i filosofien. - *Contemplation og Ironie*: S. skrev i 1828 en ironisk artikel om englændernes togt til Kbh. i 1807, som man imidlertid tog for at være alvor. S. måtte derfor offentligt erklære: »Det turde vel hænde, at jeg oftere brugte Ironien. Jeg vil da om slige Ting herefter sætte: Contemplation, saa forstaae Publikum og jeg hinanden«. Contemplation: lat. selvfordybelse, grubien. - *Dagen*: (1803-43) stærkt konservativ avis. - *slet Redaction*: i juli 1840 meddelte »Dagen«s redaktør, at han ikke var ansvarlig for de indrykkede artikler. - *Rostocks Person*: »Dagen«s udgiver og forlægger. - *nidsk*: misundelig, onskabsfuld. - *i syv Redacteurs Tid*: »Dagen« havde fra 1835-40 7 redaktører. - *hans Elev*: candjur. H.J. Trojel, som i 1840 langede voldsomt ud efter de liberale i »Dagen«.

55
Den Frisindede: yderligtgående liberal avis (1835-46). - *Reflexion*: eftertanke. - *Fædrelandet*: de liberales vigtigste organ; ugeblad 1834-39, herefter dagblad til 1882, hvor det gik ind. - *Rosenhoff*: redaktør af »Den Frisindede«. - *Siesby*: skomager Gottlieb S., som 1840-41 udgav »Folkevennen, en Tidende for Borgere og Borgerligsindede«; her kunne abonnenterne verderlagsfrit indrykke annoncer.

56
anticiperer: foregriber; Sibbern havde klandret Heiberg for ikke at stave ordet korrekt: antecipere. - *gefaller*: behager. - *Postforsendelses-Ret*: som helhed fik kun de regeringsvenlige aviser tilladelse til at benytte brevposten. Resten var henvist til den meget dyre pakkepost i gang ugentlig. - *Danserinder og Heste*: udfald mod publikums smag for det bastante, håndgribelige; for Heiberg var dansen en af de underordnede kunstarter. - *Hofparket*: fripladser på 1. parket; Heiberg ønskede dem afskaffet.

57
Mulatten og Maurerpigen: skuespil af H.C. Andersen, opført 1. gang i henholdsvis febr. og dec. 1840. H.C.A. ragede uklar med Heibergs, da han forsøgte at overtale fruén til at spille hovedrollen i »Maurerpigen«. - *erkjendt*: H.C.A. brugte ordet i betydningen: anerkendt. - *Skaane*: studenterne i Lund hyldede i april 1840 H.C.A. for »Mulatten«. - *Hundsrück, Swinemünde*: nordtyske lokaliteter; spiller desuden på henholdsvis hund og ryg, svin og mund. - *Constantinopel*: H.C.A. rejste i slutningen af 1840 sydpå mod Italien, Grækenland og Konstantinopel. - *Seraillet*: sultanens harem. - *det orientalske Spørgsmaals Tegn*: det orientalske spørgsmål

var atter blevet aktuelt med krigen mellem Tyrkiet og Ægypten i 1839. Spiller måske også på H.C.A.S højde og kropsholdning. - *Stor-Eunuken*: en eunuk er en kastrat, der fungerer som tjener eller vagt i haremet. - *Inferieureme*: de underordnede, undersåtterne.

58

af Hovedløse ...: i Holbergs »Niels Kliim« findes et land, hvis indbyggere er hovedløse; de bruges bl.a. til pedeller. - *Direction af Aandløse*: universitets direktion var under stærk kritik i slutningen af 1830'erne. - *lærde* 175 *Societeter*: lærde selskaber. - *balsamere*: konservere (et lig). - *Hvor man ... Skole*: stående vending fra tidens debat om realundervisningen.

59

gemeenlig: som regel. - *Musernes Elv*: Muserne, som opr. er kildegudinder, er de 9 gudinder for kunst og videnskab i gr. mytologi.

60

billigt: rimeligt. - *Jesuitisme*: skinhellig moral, hvor målet helliger midlet. Jesuiterne: munkeorden, oprettet af den katolske kirke i forbindelse med modreformationen. - *Etcetera*: lat. osv.

61

capabelt: i stand til. - *Sphære*: virkekreds. - *I Pantheisme* .. :jf skildringen af panteismens fejltagelse i »Gudstjeneste«. - *forqvakler*: ødelægger. - *Luttring i Flamme*: renselse i skærsilden. - *væv e*: vrøvle.

62

Lod: skæbne. - *Qvad*: digt.

63

Inconsequens: selvmods sigelse.

64

Zone: lokalitet. - *sig skikke*: opføre sig.

67

Et Navn er en Lyd: skjult citat fra Goethes »Faust« I, hvor Faust siger til Grete (Margarete) i vers 3456-57: »Følelsen er alt, Navnet kun en Klang, en Røg, der ligger som Taage om Himmelgløden.« Se i øvrigt n.t. s. 70.

68

det rette Sving: tingenes egentlige beskaffenhed, sammenhæng. - *Lyder*: fejl. - *Skjelmer*: slyngler. - *helmer*: giver op.

69

det Reale: den materielle Virkelighed - *smidsker til*: indynder sig hos. - *Fjante*: fjols.

70

min sorte Kappe, Som Doctor Faust...: egl. Dr. Joh.F., tysk alkymist fra o. 1490-1539, som if folkelig tradition indgik en pagt med djævelen; forlæg for Goethes »Faust« I-II (1808-32). Sammen med Hertz oversatte Heiberg et brudstykke af I. del i 1832. Her sigtes der til det sted i »Faust« I, hvor Mefisto siger til Faust (vers 2065-66) i Heibergs oversættelse: »Vi brede Kappen ud; det er saa nemt;/ Mig synes den Befordring er den bedste«. »Poetiske Skr.« bd. XI, 1862 s. 30.

71

Skuespilleren: formodentlig sigtes der til Heibergs samtidige, skuespilleren N.P. Nielsen, som H. havde et gammelt udestående med - *Aske*: dødelige. - *røde Placater*: angiver at forestillingen er aflyst.

72

Collegium: ministerialkontor. - *Resolutionen*: beslutningen. - *Jupiter*: faderguden i rom. mytologi; modsvarer gr. Zeus. - *Mahomed*: profeten Muhammed, islams grundlægger. - *Brama*: skaberguden i

hinduismen.

73

Nathan den Vise: den tolerante hovedperson i den tyske digter Lessings skuespil »Nathan der Weise«, 1779, hvor den kristne, jødiske og islamiske tro ses som ligeberettigede.

74

notabene: lat. vel at mærke.

75

Piller: stiklerier. - *Visker*: lussing. - *jeg er uforbederlig*: jeg kan ikke blive bedre. - *Recensenter*: anmeldere, kritikere. - *Skrupel*: tvivl, betænkelighed - *Subject*: lat. emne eller person. - *gaaer ... reject*: bliver forkastet, dumper. - *Tort*: skade.

76

Petrus: lat. form af Peter, egl. sten, klippe. - *forskyldt*: være skyld i. - *Instrument*: jf Mephistopheles' ord om digteren i 3. akt s. 60 f. - *Fusker*: diletant, 176 én der ikke kan sit håndværk. - *Spiller*: den som spillede på mig. - *Applaus*: bifald

77

vante Bræder: de skrå brædder, scenen. - *cabalere*: lave intriger.

78

Vind: indholdsløst karrieremageri. - *Souffleur*: sufflør; den der hviker replikkerne til skuespillerne fra sufflørkassen forrest på scenegulvet, hvis de går i stå. - *Du klingende Bjælde*: 1. Kor. 13,1: »Taler jeg med Menneskers og Engles Tungemaal, men havde ikke Kjærlighed, da var jeg et lydende Malm eller en klingende Bjælde«. - *hede Qvalm*: kvælende hede.

79

Pactum: lat. pagt, aftale.

80

men da Forord ingen Trætte brød: ordsproget: forord bryder ingen trætte, som her kan omskrives således: men da en aftale ikke afværger strid. - *paa Tour*: på skift. - *Møien*: besværet. - *Klinte*: giftig ukrudtsplante; symbol på dem som ikke vil blive frelst i lignelsen fra Matth. 13,25 ff. - *almindelig Værnepligt*: et liberalt programpunkt; v. havde hidtil kun omfattet bønderne; i 1840 nedsatte man en kommission som skulle overveje indførelsen af a. v. - *Brandskat*: obligatorisk brandforsikring.

81

Med: formål. - *Danaidernes store Kar*: gr. mytologi; Danaiderne var Kong Danaos' 50 døtre, som på én nær alle dræbte deres ægtemænd i brudesengen og som straf skulle fylde et bundløst kar i underverdenen med vand. - *Bødker*: en som laver tønder og kar. - *maged*: virkede. - *Sjouer*: løsarbejder; ikke brugt nedsættende. - *Licentiat*: lat; akademisk titel. - *Belletrister*: fr. skønlitteratur, litterater.

82

Dont: gerning, arbejde. - *Nytte*: egennytte.

83

concurrere: lat. samarbejde, egl. løbe sammen.